

Катерина Гладка
Дмитро Громаков
Вероніка Миронова
Ольга Плужник
Олег Покальчук
Ігор Рудич
Васіліса Трофимович
Артем Шевченко

2-ге видання,
перероблене та доповнене

Харків
«ФОЛІО»
2017

Д О Б Р О Б А Т И

Розділ 1

САМООБОРОНА МАЙДАНУ

Майдан 2013—2014 років, який часто називають Євромайданом, а ще краще — Революцією гідності, вкотре довів, і насамперед нам самим, що українці — дійсно справжні патріоти. Що українці насправді є нащадками сильних духом запорізьких козаків і життєстверджуючих трипільців, мають національну гідність, незламність духу і жертвність.

Проте ми — дружелюбний народ, котрий має давню політичну культуру і колективні принципи державності, серед яких провідними є самоврядування та ініціатива громад. Ця риса нашого політичного менталітету разом з високою відповідальністю дала змогу Україні вистояти у численних життєвих ураганах, суспільних і воєнних потрясіннях протягом багатьох століть, зберегти свої народні традиції і мову, стати найпатріотичнішою нацією у світі й виважено йти до своєї мети — жити у вільному демократичному суспільстві, незважаючи на тих, хто заважає нам направити наші зусилля на відтворення держави.

І саме у цей час на зламі новітньої історії України українці віддали своє життя за українське відродження. І саме у цей час серед незламних майданівців почали формуватися загони Самооборони, які згодом стали основою для добровольчих бойових структур Міністерства внутрішніх справ і Національної гвардії, які вступили у бій із зовнішнім агресором. Як відбулося формування Самооборони Майдану, згадують ті, хто був безпосередньо причетний до цього.

Арсен Аваков,
міністр внутрішніх справ України:

Самооборона створювалася штабом акції. Це було чітке політичне рішення керівництва штабу Майдану. Займатися цим було доручено Андрію Парубію, який на той час був комендантом і керівником Самооборони Майдану, структурованої сотні.

Вже тоді було зрозуміло, що це фактично прообраз нових силових структур, уже тоді добровольців пробували на найскладніших завданнях. Крім Парубія, цим

опікувалися два його заступники — Андрій Леус і Микола Величкович. Подекуди підключався і я, оскільки добре знав усіх хлопців, зухвалих і сміливих. І складних, бо їх потрібно було консолідувати під правильну ідею, щоб убезпечити від деструктивних дій, щоб було чітке розуміння, як поводитися далі.

Згодом, коли мене призначили міністром внутрішніх справ, ми продовжували активно взаємодіяти, рівень керованості і довіри був високий. Ідеологія оборони Майдану доповнилася розумінням, що єдиною дієздатною силою, особливо на проміжному етапі, є Самооборона Майдану. Ми тоді чергували спільно з міліцією та Самообороною, при цьому звертали увагу на дієздатність, дисциплінованість людей, на їхню готовність розуміти, що таке державність і системний порядок. Коли ми почали створювати добровольчі батальйони, в основу філософії цього руху лягли ці принципи.

Розпочалася анексія Криму, подальшого розвитку набули процеси на Донбасі, зокрема у Луганську. Саме у цьому місті точилися нескінченні розмови, перемовини: звільняти — не звільняти, вірять — не вірять місцевим СБУ, владі, міліції. Там така була «гойдалка»! Навіть з'явилася певна ілюзія, що вдасться домовитися. Під час всіх цих розмов перший раз промайнула ідея, що може треба було б тих людей, які на Майдані протестують не стільки проти України, скільки проти олігархату, консолідувати і створити бойовий підрозділ з ними. Події розгорталися дуже швидко, у різних напрямках, але ця думка зафіксувалася. Я обговорював її досить активно з Турчиновим, Пашиньським.

Коли революційні події почали розгортатися по всій країні, у мене виникла ідея створити перший резервний батальйон Нацгвардії (другий був пізніше). Визначили кілька напрямів розвитку. На Майдані, який тоді активно «жив», поставили намет — мобілізаційний пункт Нацгвардії. Перші добровольці безпосередньо з намету сіли в автобуси і поїхали на тренувальну базу в Нові Петрівці. Це був один напрямок.

Коли запалав Донбас, стало зрозуміло, що потрібно покластися на цивільні сили як на ключовий фактор, якому можна довіряти. Я провів перемовини з багатьма губернаторами, главами адміністрацій, в тому числі з Коломойським, який гаряче підтримав ідею створення добробатальйонів. Саме тоді й було створено «Дніпро-1».

Ситуація на Донбасі загострювалася. Стало зрозуміло, що потрібно вже створювати нове військове формування Нацгвардії. Адже практично вся Служба безпеки, як і міліція, були дискредитовані і деморалізовані подіями на Майдані. Все потребувало нової філософії силових структур, нових функцій і нового керівництва, яке ми й відтворили у Національній гвардії, створивши і нову систему управління, і нову парадигму функціонування.

Ми тоді швидко підготували відповідний Закон і з Турчиновим і Полтораком захистили його у Верховній Раді. Так легітимно народилася нова Нацгвардія, яка ще, в основному, складалася з колишніх внутрішніх військ, але туди вже вливалися добровольці 1-го і 2-го резервних батальйонів.

**Сергій Пашинський,
т. в. о. глави Адміністрації Президента України,
березень — 10 червня 2014 р.:**

Я завжди виступав за активні дії на Майдані. Інакше бути не могло. Маємо розуміти: станом на 22 лютого, коли Олександра Турчинова обрали Головою Верховної Ради, жодних органів влади — не те що центральних органів, а самої вертикалі влади — не було. Повністю розсипалася СБУ: половина втекла, а половина сховалася по домівках; повністю розсипалося МВС — просто розбіглося! Коли 23 лютого почалися натяки на погроми, то ми були змушені двома сотнями Самооборони Майдану — хлопці чітко розуміли, що ціна дій — збереження держави, — підмінити всю правоохоронну систему в Києві.

Київ тоді був найважливішим пунктом. ФСБ-шні провокатори розхитали ситуацію та пішли палити Майдан. Адже Верховну Раду чіпати було небезпечно, бо на той час вона була єдиним легітимним органом влади, — у Росії це чітко прорухували. Українська держава нагадувала — якщо можна так висловитися — рака без панцира, тобто штрикни його в будь-яку точку і знищиш. Ми ж на Майдані мали дуже чітку структуру додержання порядку. Тоді Майдан, по суті, являв собою величезну структуру (тільки обідів готували 120 тисяч!). Люди ж, які вийшли на Майдан, — це була саме та, потрібна точка консолідації всіх можливих зусиль і прагнень. Потім ми назвали це батальйоном Кульчицького.

Ця точка була першою. Добровольці і волонтери першого ж дня після втечі Януковича почали вступати в державні органи. Паралельно розгорталися події в Криму, і ми розуміли, що опиратися на існуючі структури не можемо. По-перше, їх фактично не було, а по-друге, вони були вкрай демотивовані, адже практично всі органи СБУ та МВС брали участь у репресіях проти майданівців по всій країні, і вони добре розуміли, що за це доведеться відповідати.

Ми дуже боялися хаосу 1917—1918 років. Було чітке розуміння: якщо ми цю межу перейдемо — назад державу не отримаємо. Саме тому ми, можливо, втрачали темп, але створили те, що мусили створити. Перший удар Російської Федерації на Сході України прийняв на себе озброєний автоматами Калашнікова добровольчий батальйон. Це вже потім ми запустили іржавий механізм Збройних сил України (ЗСУ. — Ред.).

Уявіть, це ж усе на тлі Криму відбувалося. І коли чую зараз, ніби треба було послати спецназ до Криму і заарештувати всіх, — ледве сміх стримую. Це той спецназ, який штурмував Будинок профспілок?! Звісно, були винятки, траплялися кумедні ситуації. Тоді всі піарились на цьому. До мене прибіг один відомий політик в оточенні своєї челяді і почав кричати: у мене 500 навчених людей — дайте їм зброю, і вони підуть захищати Батьківщину! Я собі подумав: може, й справді знайшли десь 500 осіб, мобілізували? Зателефонував до Генштабу і кажу, що у мене тут є нібито п'ять сотень добровольців. Приїдьте, мовляв, і подивіться, і якщо вони дійсно там є, то видайте їм зброю. Через дві години мені телефонує командир батальйону Кульчицького і каже, що там 500 ненавчених людей, які просяться на

плаці і вимагають зброю. Без коментарів... Відомому політику я сказав: тихесенько йди звідти, бо зараз це поб'ють!

Але були й приємні винятки. Скажімо, батальйон «Айдар». Це була конкретна управлінська ситуація. Я мав відсікти північну частину Луганської області, проукраїнські населені пункти, де сепаратизм відзначався мінімальний. Треба було організувати хоч якусь силу. Такою силою став батальйон територіальної оборони ЗСУ — знайшли 50 активістів наших на місці, 100 осіб відправили з Самооборони. І ці 150 стали ядром «Айдару». Можете заглянути в історію: північ Луганської області ми відрізали одразу. Я по карті намалював, де ми ставимо блокпости і де стоять сепаратисти та їхні блокпости (вони з'явилися через три дні). Фото малянка фактично визнали лінією демаркації.

**Валентин Наливайченко,
народний депутат України VII скликання,
голова Служби безпеки України
з 24 лютого 2014 р. по 18 червня 2015 р.:**

Найяскравіше і, чесно кажучи, найприємніше враження ще з першого дня Майдану, з протестів студентів — це те, що це були стовідсотково неполітичні акції. Ми — чоловіки фракції «Удар» у парламенті — весь час не спали, приїздили на мітинги й охороняли. Кожен із нас знав, що ми відповідаємо за життя молодих людей. Наскільки ми були корисні — це вже не нам оцінювати. Попри будь-яку погоду мітингувальники цілодобово, через певний проміжок часу, виконували гімн. Особливо це вражало вночі. Крім того, приємно було, що з'являлись і виступали саме молоді люди.

Друге враження — це після нелюдського побиття молоді біля Стели. Тоді ми перейшли, ясна річ, до рішучих дій. За нами залишилася роль нічної варту, нічного забезпечення Майдану — від дров до безпеки. Цим займався особисто я. На цьому етапі, коли вже був реально бойовий Мадан, у мене склалося два враження. Перше — це самоорганізованість молодих людей у загони Самооборони Майдану, підтримки безпеки на Майдані, у групи людей, вмотивованих іти до кінця. Після цього я був серед них під час будь-яких силових зіткнень — переважно вночі. Як правило, ми, депутати, виходили й ставали наперед — щоправда, це не зупиняло «Беркут»... Позаду нас стояли, як правило, або Афганська сотня, або хлопці з Самооборони Андрія Левуса та Дмитра Яроша. Треба сказати, що ми, по-перше, нічого не боялися, а по-друге — навіть проти куль і водометів йшли до кінця. Навіть поранені хлопці допомагали. Щойно жінки з медичного пункту Майдану надавали першу допомогу — людина піднімалася, вдягала на себе шолом, по шолому — кийком, і біжить. «Куди?!» — питаємо ми. «Бо там побратими...»

Ще одне яскраве враження — це відчуття плеча, яке, певно, залишиться назавжди. На останньому, найважчому, етапі комендантом Майдану був Арсен Аваков. Він перебував там щоночі. Я знав, що о третій, о четвертій годині ночі є до

кого зайти і переговорити. Ні він, ні я на сцену не лізли. Особливо вдень. І це правильно. Бо право на це мали і мають ті молоді люди, які білися за Майдан. Звісно, вночі, коли треба було підтримати, коли було важко, — так, тоді ми вже виконували і свою політичну роль, виступали, закликали. Бо треба визнати, що вночі з Майдану таки багато людей розходилося.

Згодом, коли Революція гідності перемогла, парламент призначив мене головою СБУ, а віче на Майдані затвердило, то до порожньої будівлі СБУ — органу, задіяного проти нас під час Майдану разом зі своїми снайперами, — одночасно зі мною зайшли такі патріоти, як Дмитро Ярош і Андрій Левус. Саме з цих людей почалася відбудова національної безпеки. Причому у реально важких умовах. Кого на передову? Немає нікого — розбіглися. Хто забезпечуватиме безпеку? А після Революції гідності в Києві розпалися всі силові структури! Не було кому убезпечувати громадський лад на вулицях. А що вже казати про безпеку диппредставництв і дипломатів? А Верховна Рада та інші інституції, які треба було відбудовувати фактично з нуля... Зараз декому, хто призабув і піариться заявами — мовляв, от можна було б зробити, — я нагадую, що нічого не можна було зробити! Янукович не тільки людей сотнями розстрілював і викрадав, а й системно готувався (і підготувався!) до задачі держави, певних територій — АРК, частини Донбасу — Російській Федерації.

Хто не бував уночі на Майдані, тому цієї драми не зрозуміти... Можливо, всім і не треба зрозуміти... Але реально кров бачили і ситуацію знали Арсен Аваков, Андрій Левус саме тоді, коли було найстрашніше, — вночі. А не вдень, коли сяяло сонечко і проходили політичні акції.

Сказати, що відновлювати роботу Служби безпеки було складно, це нічого не сказати. Коли в червні 2015 року я пішов з посади, всі розслідування, ініційовані мною після призначення парламентом 24 лютого 2014 року, розсекретив і віддав українським журналістам. Найголовніше в цих матеріалах це те, по-перше, що Януковичем і Якименком (зрадником і дезертиром, колишнім головою СБУ) кадри Служби безпеки в усіх областях (а передусім, у Донецькій, Луганській і в Криму) були сформовані винятково з представників Донецького або Луганського регіонів і тільки з осіб, які стояли на антиукраїнських позиціях. Нині ми їх називаємо сепаратистами. І саме такі люди були у владній вертикалі СБУ до району включно. І режим займався цим щодня, підбираючи і розставляючи цих людей. Але й це ще не все! Вся антитерористична зброя ще з Євро-2012 була зібрана й вивезена — вдумайтесь! — до Сімферополя і Донецька! Це був кінець 2013-го — січень 2014 року. Усі ці накази розсекречені, є в пресі — ми виставляли їх на публічних ресурсах пресслужби СБУ. І це ще не все! Особові справи офіцерів СБУ — адже не всі були сепаратистами — Якименко зібрав і своїм наказом відправив ще в січні-лютому до Сімферополя і Донецька.

Тож, у лютому 2014-го ми не просто зайшли до порожнього приміщення СБУ. Не було зброї, керівництво дезертирувало, а особові справи і найцінніші матеріали оперативної служби було вивезено. І четверте, чим займалася тодішня СБУ, — це